

Шевченко С.М.,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
ORCID ID: 0000-0002-0432-8893*

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ПОГЛЯДИ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті показано проблеми, з якими стикається сучасна школа і, які стають перед педагогом; подано філософсько-освітні погляди українських діячів з позицій формування толерантності та розкрито поняття толерантності.

Ключові слова: сучасна школа, філософсько-освітні погляди, українські діячі, соціальні функції виховання, толерантність.

X століття створило передумови постійної загрози цивілізаційних конфліктів, що приймають форму світових війн. Основою цих конфліктів є класові, расові ідеї, ідеї цивілізаційної несумісності. Затвердження на історичній арені нацистських рухів, як відомо, було нерозривно пов'язано з відкиданням універсальних принципів рівності, людяності і толерантності.

Національна програма виховання дітей і учнівської молоді в Україні є важливою і дієвою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти; вона визначає стратегію виховання підростаючого покоління в умовах становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. Програму спрямовано на реалізацію соціальної функції виховання – забезпечення наступності духовного і морального досвіду поколінь, підготовки особистості до успішної життєдіяльності.

Напрямами державної політики в галузі виховання стали принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті,

Національній програмі виховання дітей і учнівської молоді в Україні, Конвенції ООН про права дитини.

Проблеми, з яким стикається сучасна школа і які стають перед педагогом – це ускладнення міжетнічних відносин, розшарування населення, нетерпимість до людини іншої віри, поглядів тощо. Багато ознак (соціальних, політичних, ідеологічних, релігійних, етнічних та інших) розділяють громадян на групи зі своїми інтересами, уявленнями про своє оточення. Це віддзеркалюється в освітніх колективах учнів і студентів, тому що вони живуть у багатонаціональному українському суспільстві. Відмінність систем цінностей та принципів часто є джерелом конфліктних ситуацій.

Поняття толерантності формувалося впродовж багатьох століть, і цей процес продовжується до сьогодні. Принципами терпимості та поваги до оточуючих керувалися ще давньогрецькі філософи. Толерантність яскраво простежується у ідеях гуманізму. І звертаючись до історії становлення і розвитку ідеї толерантності, не можна обминути таку яскраву і незвичайну постать в історії України, як філософ Г.С. Сковорода. Гуманістичні, толерантні ідеї сповідували передусім українські письменники XIX-XX ст., які наполегливо проводили думки про національні та загальнолюдські цінності-взаєморозуміння, терпимість, щастя, добро, гуманізм. Зокрема Т.Г. Шевченко виділяв як найвище благо – добро, волелюбність, не насилля, вірив в їх перемогу над злом, тиранією. Істинним гуманізмом пронизана творчість Лесі Українки, Богдана Лепкого, Василя Стуса, Василя Симоненка, публіцистична і педагогічна спадщина Б.Д. Грінченка, В.О. Сухомлинського. Найбільш активно ідеї становлення діалогу культур і принципи толерантності досліджували філософи, культурологи, політологи, педагоги у XX ст.: М. Біхтін, І. Франко, П. Флорентійський, В. Біблер. Педагогіку толерантності досліджували: М. Уолцер, К. Нідерсон, В. Подобєд, В. Антипова.

У XX – на початку XXI століття насильство і толерантність як тенденції розвитку сучасного суспільства набули серйозного розвитку і перетерпіли істотну еволюцію, оскільки соціальні перетворення та технологічні нововведення, що лежать в основі глобалізації економіки та інформатизації, наклали відбиток на характер актів насильства, тактику їх здійснення, методи протидії ним. Цю трансформацію пов'язують із процесом глобалізації, який оголив багато суперечностей цивілізації, зробив очевидною несправедливість устрою світу і перш за все у царині

розподілу матеріальних благ [3 с.519]. Посилення технологічних, економічних зв'язків різних регіонів планети, постійне зростання руйнівної сили сучасної зброї, досягнення у сфері інформаційних відносин – все це призвело до того, що суспільство зіткнулося із насильством, яке набуло нових небезпечних форм, що є результатом своєрідного зрощення політики, економіки і корупції як наслідку панування впродовж тривалого часу антикультури мілітаризму. Майже до 90-х років ХХ століття розуміння боротьби з агресивними проявами насильства, головним чином, зводилося до їх одностайного етичного та політичного засудження. Але зараз вже очевидно, що такий підхід є безрезультатним і потрібні скоординовані практичні дії, що вимагають, у свою чергу, більш серйозних та об'єктивних теоретичних розробок. Існує тенденція зростання кількості проявів різних форм і видів насильства у всьому світі при збереженні низького рівня стану запобігання та боротьби з ним. Додаткові перешкоди на шляху створення практично значущого та ефективного механізму регулювання боротьби з агресивними формами насильства на всіх рівнях їх прояву створює відсутність теоретичного розмежування понять агресії і насильства, терпимості і толерантності [1].

Толерантність як ставлення, породжує довіру, готовність до співробітництва й компромісу, товариськість і дружелюбність.

Толерантність – це один із засобів зняття конфліктів і розвитку форм співіснування, взаємодії в людському суспільстві. Поняття толерантності означає здатність людини співпрацювати, чути, цінувати, розуміти і поважати іншу думку та невороже її зустрічати. Педагогічна толерантність має першорядне значення в роботі педагога, і саме у цьому, на жаль, відчувається досить істотний дефіцит поваги і терпимості. Розуміння толерантності як поваги і визнання рівності, відмови від домінування і насильства, визнання багатомірності людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості або до переваги якоїсь однієї точки зору має бути основою професійної діяльності педагога. мислення учнів, сприяти їх цивілізованому діалогу з підлітками та дорослими, створенню безпечного освітньо-виховного середовища [2].

Отже, толерантність – це намагання зрозуміти цінності та особливості світогляду іншої людини, це не поблажливість, але й не байдужість, не мовчазна терплячість до спотворених форм

поведінки людей, проте й не всездозволеність, що часто межує з агресією й неодмінно призводить до прихованих чи відверто виражених конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

---

1. Аксиологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: монографія. За заг. ред. Л.О. Хомич. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. 143с
2. Андрущенко В.П. Релігійна педагогіка. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головн. Ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 769.
3. Шевченко С.М. Принципи гуманізму та толерантності у філософсько-освітніх поглядах українських діячів першої половини ХХ століття. Перспективи та інновації науки. (Серія «Педагогіка»): журнал. Видавнича група «Наукові перспективи», 2023. № 10(28). С. 515-523. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-515-523](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-515-523) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/archive>
<https://lib.iitta.gov.ua/735680/>